

рэжымы, якія загналі *апазыцыянэраў* у магілы, а іншыя дыктатары апускаюць сваіх апанэнтаў у басэйны з салянай кіслатай. Ёсьць і адваротныя прыклады: у Канадзе „ценыя кабінэт“ фінансуецца зь бюджэту, а ў Вялікабрытаніі лідэр *апазыцыі* суправаджае каралеву на ўрачыстых цырымоніях.

Вольнае грамадства зацікаўленае ў існаваньні *апазыцыі* — таму што безь яе можна згубіць волю.

Армія

Сяргей Навумчык

Гістарычна, рэгулярнае ўзброенае фармаваньне ў Беларусі называлася „войскам“. Гэтае слова сустракаем і ў Статуце Вялікага Княства Літоўскага, прынятым у XVI стагодзьдзі.

Што ж да слова „*армія*“, дык яно ў XVII стагодзьдзі выкарыстоўвалася ў польскай мове, адтуль перайшло ў расейскую, і толькі потым прыжылося ў нас. Этымалёгічны слоўнік пацвярджае, што расейскі ўплыў у XIX стагодзьдзі спрыяў замацаваньню гэтага слова ў беларускай мове. Але ці ня больш спрыялі гэтаму палітычныя рэаліі XX стагодзьдзя.

Савецкая Армія была аўтаномным асяродкам з уласным побытам, звычкамі ды фальклёрам. *Армія* лічылася школай жыцьця, прычым ейныя ўрокі былі далёкія ад ідэалаў гуманізму. Квітнела „дзедзюшчына“ — зьявага маладых салдатаў тымі, хто ўжо адслужыў адзін год.

„Дзяды“ ў сваім навучаньні „салагаў“ кіраваліся прынцыпам, які можна мякка пераказаць гэтак: „Служы, сыноч, як дзед служыў, а дзед на службу палажыў“. Адлыніць ад фіззарадкі, баявой падрыхтоўкі ці працы ў сталойцы лічылася ў *Савецкай Арміі* верхам адвагі. Але яшчэ большую зайздрасць выклікалі тыя, каму ўдалося „*закасіць*“ ад *арміі* — гэта значыць, з дапамогаю мэдычнай даведкі пазьбегнуць прызыву.

Цікава, што ў сучаснай Беларусі слова „*армія*“ ўжо страціла сваё значэньне як назоў буйнога вайсковага фармаваньня — замест *арміяў* ды дывізіяў уведзеныя карпусы і брыгады. Відаць, спрацавала калгасна-брыгадзёрская мэнтальнасьць камандуючых.

Археолыг

Уладзімер Арлоў

Слова *археолыг* паходзіць ад грэцкага „*арха*“, што значыць „старажытны“. Слоўнікі сьцьвярджаюць, што *археолыг* — гэта навуковец, які вывучае быт і культуру старажытных народаў паводле матэрыяльных помнікаў, знойдзеных пад час раскопак.

Магчыма, для ўсяго астатняга сьвету такое азначэньне й можа лічыцца вычарпальным, але толькі не для Беларусі.

З часоў заснаваньнікаў айчыннае навуковае *археалёгіі* братоў Яўстаха ды Канстанціна Тышкевічаў беларускія *археолыгі* ня толькі займаліся раскопкамі ды друкавалі сухія акадэмічныя справаздачы... Яны адчынялі музэі, засноўвалі грамадзкія камітэты, стваралі мастацкія творы, цяпелі ад рэпрэсіяў.

Пасіянарнасьць нашых *археолыгаў* яскрава выявілася ў найноўшыя пэры-

яд гісторыі Беларусі. Дый сам гэты пэрыяд адкрылі *археолёгі*. Праўда, гэтае адкрыццё цяжка залічыць у разрад чыста *археалёгічных*... Бо Зянон Пазыняк знайшоў у Курапатах не старажытную цывілізацыю, а матэрыяльныя помнікі эпохі, якая на беларускім абшары ня канула ў Лету, а небяспечна агрызаецца, як недабіты зьвер.

Непараўнальна болей, чым на раскопках, беларускія *археолёгі* зрабілі й робяць для краіны па-за межамі археалёгіі. Напрыканцы ХХ стагодзьдзя *археолёгі* ствараюць палітычныя партыі, парламэнцкія фракцыі — як Зянон Пазыняк і Міхась Ткачоў, пішуць школьныя падручнікі й гістарычныя апо-весьці — як Георгі Штыхаў і Міхась Чарняўскі, узначальваюць Таварыства Беларускае Мовы — як Алег Трусаў, і засноўваюць незалежныя часопісы — як Генадзь Сагановіч.

Ня дзіва, што сёньняшнім уладам штосьці крамольнае чуецца ўжо ў самім слове *археолёг*. Ці не таму ніяк ня можа пабачыць сьвет кніга аднаго вядомага беларускага паэта, якую ён неабачліва вырашыў назваць „*Археалёгія* душы“?

У *археалёгіі* ёсьць такое паняцьце — культурны пласт. Стварэньне культурнага пласту незалежнае Беларусі немагчыма ўявіць бяз нашых *археолёгаў*.

Архіпэляг

Валянцін Акудовіч

Раней слова *архіпэляг* для беларусаў нічым не адрозьнівалася ад іншых экзатычных словаў. Больш свойскім яно зрабілася пасля выхаду кнігі Аляксандра Салжаніцына „*Архіпэляг* ГУЛАГ“, бо ў канцэнтрацыйных лягерах, раскіданых па ўсёй бальшавіцкай імперыі, адпакутавалі і загінулі дзясяткі, калі ня сотні, тысяч нашых землякоў.

Але апошнім часам мэтафара *архіпэлягу* ўсё часцей ужываецца для абазначэньня Беларусі як цэлага. І не бяз дай прычыны.

На палітычнай мапе Эўропы Рэспубліка Беларусь замаляваная аднастайнай фарбаю. Аднак калі б нехта паспрабаваў на агульным полі нашай дзяржавы пазначыць адметным колерам тыя месцы, дзе заўважана прысутнічаюць беларуская мова, беларуская культура, урэшце, проста любоў да краіны Беларусі, то мы мелі б зусім іншы малюнак. Тады б мы ўбачылі нешта на кшталт *архіпэлягу*.

Унутры дзяржаўных межаў паасобку ці групамі раскіданыя астравы і астраўкі беларушчыны. А ўсё астатняе — неабсяжнае мора расейшчыны.

Насамрэч мы, быццам якія палінэзійцы, жывем на выспах *архіпэлягу* і самотна выглядваем адзін аднаго на даляглядзе.

Бадай, адзінае, што рэальна зьвязвае нас між сабой — дык гэта беларуская кніга, часопіс, газэта. Толькі на прасторы беларускага тэксту мы можам сустрацца разам. І тым самым пераадолець усё, што нас разьяднала — ад каляніяльнай спадчыны да зрусіфікаванай гісторыі. Але ў эпоху сродкаў электроннае камунікацыі для архаічнага тэксту ўжо амаль не засталася месца. А хвалі расейшчыны ўздымаюцца ўсё вышэй і вышэй... І пакрысе становіцца зразумелым, што беларушчыну калі што й выратуе, то гэта магутны землятрус. Бо толькі тэктанічным зрухам пад сілу зьяднаць *архіпэляг* у мацярык.